

УДК 378 (447):33

Світлана Г. Натрошвілі, Тетяна Г. Бабина
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Черкаси

**ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ
ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Описано деякі особливості інноваційної діяльності закладів вищої освіти. Сформульовано парадигму інноваційних трансформацій вказаних закладів. Показано вплив інноваційної активності на динаміку конкурентоспроможності сфери вищої освіти.

Ключові слова: *інноваційна діяльність; інноваційні трансформації; конкурентоспроможність вищої освіти.*

Светлана Г. Натрошвили, Татьяна Г. Бабина
Киевский национальный университет технологий и дизайна
г. Черкассы

**ИННОВАЦИОННЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Описаны некоторые особенности инновационной деятельности высших учебных заведений. Сформулирована парадигма инновационных трансформаций указанных заведений. Показано влияние инновационной активности на динамику конкурентоспособности сферы высшего образования.

Ключевые слова: *инновационная деятельность; инновационные трансформации; конкурентоспособность высшего образования.*

Svitlana G. Natroshvili, Tetyana G. Babyna
Kyiv National University of Technologies and Design, Cherkasy
**INNOVATION TRANSFORMATIONS OF THE HIGHER EDUCATION
SYSTEM IN THE CONDITIONS OF TECHNOLOGICAL
DEVELOPMENT OF GLOBAL ECONOMY**

Some features of innovative activity of higher educational establishments are described. The paradigm of innovative transformations of the indicated establishments is formulated. The influence of innovative activity on the dynamics of the competitiveness of higher education is shown.

Keywords: *innovative activity; innovative transformations; competitiveness of higher education.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток інформаційно-комунікаційний та інтелектуальних технологій, що ми спостерігаємо нині, повинен бути гармонізованим з рівнем розвитку трудових ресурсів. Сучасна парадигма технологічної та інноваційної політики має виходити з того, що перехід економіки на інноваційну модель розвитку потребує не лише нарощування наукового, науково-технічного та інформаційно-інтелектуального потенціалу, а й підтримки достатнього рівня людського потенціалу. Це, в свою чергу, визначає необхідність відповідних інвестицій у розвиток людського потенціалу, тобто інвестицій у фізичний, інтелектуальний, духовний розвиток громадян [2, с. 12].

Звідси випливає необхідність підготовки компетентних спеціалістів на основі високоякісної системи вищої освіти, що використовує сучасні освітні технології. Вказані технології є результатом інноваційної діяльності у сфері вищої освіти. В той же час вони покликані стимулювати технологічний розвиток господарства, як у глобальному середовищі, так і на національному рівні.

Вирішення цих проблем неможливе без застосування заходів із стимулювання розробки та впровадження інноваційних освітніх технологій у сфері вищої освіти.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Актуальним питанням організації інноваційної діяльності у сфері вищої освіти присвячується чимало наукових праць [1–7]. Вчені справедливо наголошують на необхідності переорієнтації закладів вищої освіти на інноваційну модель розвитку. Вказується на необхідність поєднання ринкових і державних важелів стимулювання розвитку вищої освіти, запровадження механізмів довгострокового кредитування, використання інноваційного потенціалу, механізмів податкового стимулювання тощо. Напрацьована правова база, яку містять закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», «Про вищу освіту», в цілому відповідає міжнародним стандартам.

Невирішені частини дослідження. Однак, вплив інновацій на економічний розвиток країни та розвиток вищої освіти майже не відчувається. Відтак, мають бути розроблені конкретні рекомендації з питань організації державної підтримки інноваційної діяльності закладів вищої освіти.

Згідно позиції авторів, мають бути вироблені науково обґрунтовані рекомендації з питань активізації інноваційного забезпечення розвитку закладів вищої освіти в умовах викликів посткризового періоду, який

характеризується звуженням традиційних джерел фінансування перспективних інноваційних проєктів.

Мета дослідження – надати науково обґрунтовані пропозиції з питань організації інноваційної діяльності закладів вищої освіти в умовах технологічного розвитку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Країни-лідери добре усвідомлюють, що в креативній економіці основною цінністю в процесі виробництва є не обладнання, і навіть не технології (за наявності фінансового ресурсу їх можна придбати або у короткі терміни створити), а саме творча людина. Відповідно, компанії ведуть доволі жорстку боротьбу за креативних працівників (цю боротьбу інколи називають «скупкою мізків»). Таким працівникам створюють усі умови для забезпечення комфортної трудової діяльності, включаючи і підвищення кваліфікації за рахунок компанії [3, с. 11–13].

Хибні настанови, які було сформовано під впливом ідей «псевдо-реформаторів», призвели до відриву інноваційної сфери від її органічної суті – виробничого сектору. Безпосереднім результатом подібних ідеологічних імперативів став пріоритетний розвиток «модних» невиробничих сфер (торгівля, банки, біржі, гральний та шоу-бізнес тощо) та нераціональне подрібнення виробничих об'єктів народного господарства. Не дивно, що така «нова» економіка просто фізично не в змозі забезпечити запуск промислових інновацій.

На нашу думку, в таких умовах ключовим сектором забезпечення національної конкурентоспроможності стане вища освіта, а також створення національної мережі закладів підготовки та перепідготовки фахівців відповідно до потреб ринку. В основу стратегії розвитку освіти мають бути покладені принципи розвитку та самореалізації творчої особистості, розвитку креативних здібностей людини, постійна спрямованість освіти на потреби інноваційної економіки, забезпечення безперервного навчання, інтеграції науки, освіти і виробництва.

Отже, розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з модернізацією вищої освіти для того, щоб задовольнити потреби й прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей як в громадському, так і у приватному секторах.

При цьому сучасна вища освіта, яка представлена інноваційними за змістом закладами вищої освіти, повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема, економічний успіх, політичну стабільність, сталий розвиток суспільства тощо. Ці завдання реалізуються через таку організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток, підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток,

виокремлення таких наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців [4, с. 59–66]. Тобто, без перебільшення, від параметрів розвитку сфери вищої освіти в значній мірі залежить формування інтелектуального потенціалу суспільства та параметрів національної інноваційної системи держави, а відтак – і її місце в глобальній системі координат.

Водночас в Україні сьогодні практично відсутні передумови і для формування моделі «креативної економіки», оскільки показники раціоналізаторської та винахідницької активності є заниженими. Це проявляється у порівняно незначній кількості зареєстрованих об'єктів промислової та інтелектуальної власності. Чисельність зайнятих у промисловості творців, тобто основних суб'єктів формування інтелектуального капіталу, має стійку тенденцію до скорочення. Зменшується кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій [5]. Це матиме значні негативні наслідки, оскільки економіка втрачає інституціональний потенціал для розширеного відтворення інтелектуального капіталу, а відтак – гальмується ефективна інтеграція освіти і виробництва. Таким чином, якість та престижність професійної (в тому числі вищої) освіти залишатимуться недостатніми.

Розбалансованість соціально-економічної системи, яка не здатна забезпечити достатній платоспроможний попит на освітні послуги, а відтак – призводить до згортання у сфері вищої освіти інноваційних трансформацій, знижує об'єктивно існуючі її можливості до самозбереження і саморозвитку. Така загроза поглиблюється перехідним характером економічної системи, а отже – її іманентною нестійкістю, що, в свою чергу, посилює ступінь впливу дестабілізуючих чинників на розвиток закладів вищої освіти. Зазначена ситуація великою мірою є наслідком відсутності стратегії розвитку вищої освіти, чіткої мети регулювання освітньої діяльності, організації державної підтримки провідних навчальних закладів. Результатом цього є неефективність системи державного регулювання діяльності закладів вищої освіти, що саме по собі також провокує виникнення додаткових ризиків [7]. Основна причина інноваційної відсталості сфери вищої освіти – неефективна економічна політика держави відносно інноваційних та виробничих процесів.

Державна політика забезпечення зростання національної економіки має бути спрямована на формування необхідного обсягу інвестиційних та інноваційних ресурсів, їх цільове використання, а також на створення умов для здійснення некапіталомісткого інноваційного прориву (розвитку конкурентоспроможних наукомістких виробництв, які не потребують великих фінансових витрат). Оскільки одним із засобів побудови

соціальної держави є забезпечення розвитку вищої освіти на інноваційних засадах [6, с. 29].

Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку вищої освіти необхідний для стійкого економічного зростання держави, тому він має базуватися на системі, яка безперервно продукує і формує фактори, що сприяють розвитку закладів вищої освіти на інноваційній основі. Серед таких суспільних факторів – рівень знань, потрібний для розв'язання суспільних проблем; наявність і доступність інноваційних ресурсів у сфері вищої освіти; інноваційний клімат як комплекс соціально-економічних, правових інституцій, що підтримують інноваційну діяльність установ вищої освіти; інноваційне підприємництво як сполучна ланка між інноваціями і сферами суспільного виробництва та споживання.

Основою стратегії підтримки інноваційного розвитку економіки вищої освіти має бути прискорений розвиток сучасних освітніх технологій, а також галузей і територіальних кластерів (територіально-виробничих комплексів, технопарків і технополісів), де такі технології розвиваються.

Одним із таких стратегічних напрямів є прискорений розвиток інформаційних технологій. Сфера вищої освіти України має значний потенціал щодо розробки та продажу програмного забезпечення і може діяти за прикладом Ірландії, яка залучила мільярдні інвестиції комп'ютерних компаній США під свої розробки. Для подібного прориву потрібне поєднання зусиль держави, установ вищої освіти і комп'ютерних компаній України. Слід розглянути можливості власного шляху розвитку програмного забезпечення, щоб позбавитися залежності від монополістів на цьому ринку і скласти їм конкуренцію.

Іншим стратегічним напрямом є проведення установами вищої освіти досліджень з проектування наукоємних споживчих товарів. Перспективу тут має продукція машинобудування: виробництво побутової техніки, автобусів, автомобілебудування, сільськогосподарське машинобудування, окремі виробництва електронної техніки та засобів зв'язку.

Інвестиції у сфері вищої освіти мають спрямовуватися на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів та слухачів. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, визначено у низці програмних документів як один із пріоритетів розвитку вищої освіти [5]. Можемо визначити такі напрями інвестування, що спрямовані на наступний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сфері вищої освіти:

- забезпечення поступової інформатизації системи вищої освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб студентів та інших учасників навчально-виховного процесу;

- запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами;

- розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуск електронних підручників;

- створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

При розробці програм активізації інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти необхідно враховувати виклики посткризового періоду, а також особливості переходу економіки України на постіндустріальну модель. Зокрема, при формуванні моделі інвестиційного забезпечення розвитку сфери вищої освіти слід враховувати її адаптованість до динамічних змін кон'юнктури попиту та пропозиції (перш за все на ринку праці), а також забезпечення підготовки робочої сили належної якості та в достатній кількості.

З іншого боку, подальший розвиток системи вищої освіти вимагає значних інвестицій, які мають акумулюватися за рахунок усіх можливих джерел і освоюватися з урахуванням конкретної специфіки проекту. Необхідно орієнтуватися, перш за все, на зміцнення навчально-матеріальної бази, здійснити повну комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити сучасні інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання.

Інноваційний розвиток вищої освіти передбачає не лише зростання обсягу наданих послуг, а передусім зміцнення конкурентоздатності цих послуг за рахунок використання нових знань і реалізації всіх можливостей інноваційного потенціалу країни. З одного боку, освоєння українським бізнесом нових знань в економіко-організаційній сфері, розбудова нових ефективних ринкових взаємовідносин, а також активізація інвестиційних процесів безумовно відіграли прогресивну роль як чинники зазначеного економічного зростання. З іншого боку, на цьому етапі конститутивними залишилися екстенсивні фактори економічного розвитку, зокрема, зростання внутрішнього і зовнішнього попиту на українську продукцію, в тому числі і так звану «продукцію народного споживання».

Завданням вищої освіти є забезпечення підготовки працівників, які вміють трудитися творчо, ініціативно, з використанням сучасних технологій.

Особливістю інноваційної діяльності у сфері вищої освіти є необхідність закупівлі наукового та навчального обладнання, модернізація науково-педагогічної бази, витрати на підготовку та підвищення кваліфікації кадрів та ін., тобто здійснення інвестицій, які можуть дати економічну віддачу (окупитися) через строки, що значно перевищують середні в економіці, або навіть зовсім не окупитися. З цього випливає, що інвестиції у сфері вищої освіти апіорі не можуть бути конкурентоспроможними (звичайно, якщо йдеться про створення класичних технологій вищої освіти, а не псевдо-освіти). Вирішити цю проблему може лише держава в рамках реалізації державної соціально-економічної політики шляхом надання пільг і преференцій для інвесторів, які реалізують освітні проекти. Слід підкреслити, що пільги має отримувати не заклад, який реалізує інвестиції, а саме інвестор – тобто, суб'єкт економічних відносин, який надав інвестиційний ресурс (це може бути заклад вищої освіти, громадська організація студентів, корпоративна структура, промислове підприємство, іноземний інвестор, орган місцевого самоврядування тощо). Лише в такому разі проблему «непривабливості» освітніх інновацій з точки зору вільного ринку може бути вирішено (оскільки завдяки пільгам «компенсуються» певні «недоліки» таких інновацій).

Відтак, конкурентоспроможність системи вищої освіти насамперед залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів, в тому числі так званих методів «активного навчання» [9]. Таке можливо, якщо уся система освіти, зокрема і вища базуються на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб домогтися бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно насамперед залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Організація високоефективної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів виступає неодмінною умовою високої якості освітніх послуг, і як наслідок – сприяє прискоренню переходу економіки на інноваційну модель розвитку. Технологічна реструктуризація вищої освіти стає пріоритетним завданням державної антикризової політики на перспективу.

Для підтримки інноваційної діяльності закладів вищої освіти необхідно розробити реалістичні механізми державно-приватного партнерства, які дозволили б акумулювати фінансові та інтелектуальні ресурси для реалізації відповідних проєктів.

Необхідно враховувати, що високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти на основі широкого впровадження та використання освітніх інновацій є також вагомим чинником сталості національної системи освіти взагалі, особливо якщо він досягається передусім за рахунок створення і реалізації конкурентних переваг країни та підвищення ефективності усіх видів освітньої діяльності. Стабільна затребуваність на внутрішньому та зовнішньому ринках вироблених в країні інноваційних освітніх послуг визначає стабільність темпів її економічного розвитку.

Загальна модель організації інноваційного процесу у сфері вищої освіти має бути побудована з врахуванням пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти. Серед таких напрямів державної підтримки виділимо наступні:

- постійне підвищення якості вищої освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- органічне поєднання освіти і науки;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними закладів вищої освіти;
- переорієнтація функціонування ринку освітніх послуг на основі належного науково-методичного забезпечення;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Відтак, нова модель організації та державної підтримки інноваційної діяльності у сфері вищої освіти має передбачати:

- визначення державного фінансування та інвестування вищої освіти як пріоритетного напрямку витраток бюджету;
- формування багатоканальної системи інвестиційного забезпечення вищої освіти;
- повноцінне фінансування державою державних і комунальних навчальних закладах у обсязі, визначеному державними стандартами;
- стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищої освіти;
- визначення пріоритетних напрямів інвестування вищої освіти і концентрація фінансових ресурсів для їх реалізації;

- забезпечення ефективного використання коштів на функціонування та розвиток вищої освіти.

Підтримка інноваційного процесу у сфері вищої освіти має ґрунтуватися на реалізації прогресивних управлінських технологій, включаючи, в тому числі, механізми державно-приватного партнерства, апробованих у розвинутих країнах.

У подальшому слід виконати наукові дослідження з питань методології економетричного моделювання результативності інноваційних проектів, що реалізуються закладами вищої освіти.

Література

1. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: монографія / А. В. Коровський. – К.: КНЕУ, 2014. – 184 с.
2. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2016. – 592 с.
3. Каленюк І. С. Економіка освіти: навч. посібник / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2013. – 316 с.
4. Комарова О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О. А. Комарова. – Кіровоград: ДЛАУ, 2009. – 336 с.
5. Захарін С. В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки / С. В. Захарін // Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. д.е.н., проф. Л. І. Федулової. – К.: НАН України, Ін-т екон. прогноз., 2011. – С. 245–302.
6. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / за ред. чл.-кор. НАПНУ І. М. Грищенка. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.
7. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенка. – К.: Педагогічна преса, 2016. – 208 с.
8. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України: монографія / Л. І. Федулова, М. П. Данько, С. В. Захарін та ін. – К.: Ін-т екон. прогноз., 2007. – 472 с.
9. Смолкин А. М. Методы активного обучения / А. М. Смолкин. – М.: Высшая школа, 2016. – 176 с.
10. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В. І. Лугового. – К.: Педагогічна преса, 2009. – 384 с.